

Komputerowa symulacja skutków wzajemnego działania na siebie dwóch mijających się galaktyk jako model rzeczywistej sytuacji przedstawionej na górnym zdjęciu.

Zjawiska przyrodnicze opisywane są często przez równania różniczkowe. Fakt ten w naturalny sposób narzuca metodę praktycznego śledzenia zjawisk w przypadku, gdy równania te nie dadzą się rozwiązać analitycznie. Mianowicie: każde równanie różniczkowe mniej lub bardziej bezpośrednio mówi, o ile zmieni się jakiś parametr występujący w zjawisku, gdy jego obserwator przemieści się w przestrzeni o małą odległość dx , lub gdy upływie mały odstęp czasu dt . Na przykład, określwszy warunki (temperaturę, gęstość, ciśnienie i in.) na powierzchni gwiazdy można — mając komplet równań budowy gwiazdy — obliczyć, jakie warunki panują na małej głębokości dr pod jej powierzchnią. Startując z tak obliczonych parametrów obliczamy na podstawie tych samych równań warunki panujące o dr głębiej w gwieździe. Tak krok za krokiem tworzymy model gwiazdy o zadanych parametrach powierzchniowych. Podobnie mając określone początkowe położenia i prędkości układu punktów materialnych działających na siebie siłami grawitacji możemy — znając równania ruchu — obliczyć prędkości i położenia tych ciał po upływie małego odstępu czasu dt . Wielkości te można znowu uważać za początkowe dla następnego kroku i w ten sposób modelujemy mechaniczną ewolucję układu planetarnego lub gromady gwiazd.

Postępowanie takie, zasadniczo proste, jest z reguły niewykonalne „na papierze” wskutek ogromnej ilości obliczeń niezbędnych do wykonania nawet jednego kroku — tak w każdym razie jest w większości interesujących zagadnień. Wykonanie obliczeń nawet dla uproszczonego modelu gwiazdy czy ruchu komety z uwzględnieniem działania że strony największych planet byłoby bardzo poważnym przedsięwzięciem. Problemy te znikają przy zastosowaniu komputera. Dzięki wielkiej szybkości obliczeń jest on w stanie w sensownie krótkim czasie nie tylko wymodelować gwiazdę, ale również prześledzić zmiany modelu w czasie, tzn. prześledzić ewolucję gwiazdy. W zastosowaniu do mechaniki komputer umożliwia wręcz oglądanie — np. na ekranie monitora — ewolucji układu wielu tysięcy „gwiazd” (patrz rysunki). Jeszcze 30 lat temu prace takie były nie do wykonania.

T. K.

Zaćmienie Księżyca

Bieżący rok przynosi szczególnie warunki obserwacji całkowitych zaćmień Księżyca widocznych z terenu Polski. Dwa zjawiska tego typu, występujące w ciągu jednego roku w ograniczonym obszarze długości geograficznej należą do rzadkości. Pierwsze z nich mogliśmy obejrzeć 4 maja, a drugie — przy sprzyjających warunkach atmosferycznych — mamy szansę zaobserwować 28 października.

Zjawisko rozpocznie się jeszcze przed wschodem Księżyca (Księżyc wschodzi o godzinie 16^h10^m czasu zimowego). Od godziny 15^h38^m Księżyc zacznie wchodzić w półcień naszej planety, czego efektem będzie słabe, praktycznie niezauważalne pociemnienie jego tarczy świecącej jeszcze bardzo nisko nad horyzontem. Znacznie atrakcyjniejsza dla obserwacji faza rozpoczęcia się o godzinie 16^h55^m , tj. w momencie rozpoczęcia zaćmienia częściowego. Stopniowo w cieniu pogrążyć się będzie lewa część tarczy Księżyca i przez blisko półtorej godziny cień będzie „wygryzał” coraz większy jej fragment. Już po zakończeniu zmierzchu astronomicznego — o godzinie 18^h20^m rozpocznie się zaćmienie całkowite, które potrwa do godziny 19^h05^m . W tym czasie pogrążona całkowicie w cieniu Ziemi tarcza naszego

satelity powinna być jednak widoczna w całości, choć blask jej pozostanie silnie osłabiony i przyjmie ona barwę miedziano-czerwona. Jest to wynik „rozjaśniania” cienia Ziemi przez ugięte w otaczającej ją atmosferze promienie słoneczne. Maksymalna faza, tj. najgłębsze zanurzenie Księżyca w cieniu Ziemi wypada w połowie czasu trwania zaćmienia całkowitego — o godzinie 18^h42^m . Następnie w odwrotnej kolejności wystąpią fazy takie, jak na początku trwania zjawiska. Od momentu zakończenia zaćmienia całkowitego do godziny 20^h30^m będzie można obserwować zaćmienie częściowe, podczas którego stopniowo wyłoni się tarcza Księżyca począwszy od lewego jej brzegu. Pozostanie ona pogrążona w półcieniu Ziemi do końca zjawiska, tj. do godziny 21^h46^m .

Obserwatorów posiadających aparat fotograficzny zachęcamy do utrwalenia zjawiska na kliszy. Aby otrzymać obraz tarczy Księżyca z wieloma szczegółami, warto przyłączyć aparat do lunetki astronomicznej lub użyć teleobiektywu. Efektowne zdjęcie całego zjawiska na jednej klatce można uzyskać choćby i „Druhem” unieruchamiając aparat i wykonując ekspozycję co np. 10^m (Księżyc będzie przesuwiał się na kliszy na skutek ruchu dziennego). Najciekawsze zdjęcia opublikujemy w naszym czasopiśmie. Życzymy dobrej pogody i udanych obserwacji.

J. U.